

PUČKI USTANCI I POBUNE U DJELIMA IVANA LUCIUSA-LUČIĆA

Miroslav Kurelac, Zagreb

Godine 1666. izašlo je u Amsterdamu djelo »De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex« Trogirana Ivana Luciusa-Lučića (1604—1679), a nedugo nakon toga Lučić je u Veneciji 1673. g. objavio djelo »Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù« u kojem je opširnije obradio ono što nije mogao u »De Regno Dalmatiae et Croatiae« a posebnu pažnju posvetio je prošlosti rodnoga grada. U navedenim djelima »De Regno« i »Memorie«, Lučić je opisao nekoliko značajnijih buna i ustanaka pučana, i to u Trogiru, Splitu i Šibeniku, analizirao ih i pokušao ih objasniti.

To je prvi znanstveni pristup povijesti pučkih buna i ustanaka u nas i njihov sustavni opis. Opisi buna u djelima srednjovjekovnih pisaca A. Cutheisa, M. Madijeva, Paulusa de Paulo i drugih više su sjećanja ili svjedočanstva suvremenika ili plod usmene predaje, što tek uz neke iznimke vrijedi i za historio-grafska djela XV i XVI stoljeća.

Treba ovdje napomenuti da se Lučićeva djela mogu ubrojiti među prva značajna djela građanske historiografije uopće i da predstavljaju važan doprinos ne samo našoj već i evropskoj povijesnoj znanosti. Ozbiljnom znanstvenom metodom Lučić je uklonio brojne predrasude i neistine sadržane u dotadnjim povijesnim djelima domaćih i stranih autora i tako je prvi put iznesena prošlost hrvatskih zemalja temeljena na činjenicama dokumenata koje je Lučić marljivo (»maximo labore amicorumque favore«) skupljao i kritički obrađivao.¹

Za razdoblje koje je neposredno prethodilo Lučićevim djelima karakteristično je da se povijest pisala pretežno na temelju nekritički prihvaćenih vijesti ili pod utjecajem strane svjetske literature, koja je što se naših krajeva tiče, obilovala više knjiškim kombinacijama negoli provjerenim povijesnim činjenicama. Za opis pučkih buna i ustanaka bilo je tu malo mjesta. Utemeljena na »Ljetopisu Popa Dukljanina«, koji je zahvaljujući latinskom prijevodu Marka Marulića (»Regum Dalmatiae et Croatiae Gesta«), postao temeljem povijesnih djela XVI stoljeća, hrvatska je historiografija toga doba nosila značajke pre-

¹ Usp. Predgovor uz djelo »De Regno Dalmatiae et Croatiae« koji je sačuvan u rukopisu u Arhivu splitskog kaptola pod naslovom: »Lectori Dalmatae veritatem amanti«. Objavljeno u M. Kurelac, Lučićev autograf djela »De Regno Dalmatiae et Croatiae« u Vatikanskoj biblioteci i drugi novootkriveni Lučićevi rukopisi, Prilog I, *Zbornik Historijskog instituta JAZU* u Zagrebu VI, 1969, 162.

poroda, koji se usporedno odvijao u književnosti, da bi potkraj stoljeća brojne u tim djelima sadržane i ispremešane činjenice prošlosti, nošene hrvatskim, slavenskim i ilirskim idejnim i političkim koncepcijama, dobile pseudoznanstveno ruho u raznolikim historiografskim sastavima. U mnogim što manjim, što većim povijesnim djelima ili ekskursima V. Pribojevića, F. Vrančića, D. Zavorovića, N. Isthvanfija, T. Mrnavića, M. Orbina i J. Ratkaja, susreće se osim nasljedovanja manire vremena ponajčešće nedoraslost i nesnalaženje, te naposljetku nesposobnost da se primjenom jedne znanstvene metode dođe do jezgre povijesnih zbivanja. Dakako u svemu tome bilo je izraza potrebe koja se imperativno nametala jednom sa svih strana prignječenom i podvlašćenom narodu, koji se hvatao i legenda da bi sačuvali ili, još bolje, da bi afirmirali svoj identitet. U biti, po svojoj osnovnoj inspiraciji i impostaciji bili su to većim dijelom idejni i politički pozivi kojima je izlaganje prošlosti trebalo da služi kao potkrepa. Teorija o slavi naroda, pojedinih plemićkih obitelji i rodnoga kraja, doduše onovremena svjetska moda, za naše pisce XVI i početka XVII stoljeća bio je nešto zakašnjeni ali vješto upotrijebljen politički argument. Argument koji je bez sumnje djelovao na formiranje i usmjeravanje narodne i etničke svijesti, argument dobrodošao, ali u znanstvenom pogledu bez značenja i jalov.

Kraj takva stanja naše historiografije i atmosfere u kojoj se ona nalazila, Lučićevo sistematsko i kritičko djelo, pisano eruditski, na temelju povijesnih izvora, naišlo je u suvremenika ne samo na rezervirani prijem (izuzev u prijatelja i suradnika), već i na otpore. Uz prigovore da sadržava protumletačke tekstove (što je iznosio Pavao Andreis)² javljale su se kritike zbog Lučićeva promletačkog stava (M. Forstall, P. Vitezović),³ a uz to se javljao i protest onih koji nisu mogli preboljeti što je Lučić svojim kritičkim postupkom srušio mnoge legende i maštanja predšasnika osnovana osobito na Dukljaninu i Maruliću (A. Gazarović, J. Kavanjin i I. Đurđević).⁴ Tek je uvod u povijest Dubrovačke Republike Junija Rastića donio prvi trijezni kritički osvrt na Lučića, istakao

² U vezi s intrigama oko djela »De Regno Dalmatiae et Croatiae« kod venecijanskih vlasti usporedi pismo I. Lučića Valeriju Ponteu od 5. VIII 1971, *Starine JAZU*, knj. 32, Zagreb 1907, str. 51—53.

³ M. Forstall (tajnik i dvorski historiograf obitelji Zrinski), »Synopsis Genealogiae familiae Zrinianae« — dodatak, Rukopis u Arhivu Hrvatske, Obitelj Zrinski, Fasc. 280, konvolut A, str. 18. (U tisku je radnja M. Kurelac, Prilog Ivana Luciusa-Lučića povijesti roda Zrinskih i njegove veze s banom Petrom Zrinskim, u *Zborniku Historijskog zavoda JAZU*, u kojoj je obrađena korespondencija Lučić-Zrinski-Forstall i ostala građa koja se nalazi u Arhivu Hrvatske.) O Lučićevu promletačkom stavu vidi P. Ritter Vitezović, *Offuciae Joannis Lucii, De Regno Dalmatiae et Croatiae, oko 1706*, rukopis, Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, sign. R—3453.

⁴ A. Gazzari, *Appologia o diffusa d'Alessandro Gazzari a favor del Comentaroliolo di Marco Marulo contro le note del dr Lucio Traurino*, rukopis, Naučna biblioteka u Zadru, Mss. 377. — J. Kavanjin, *Bogatstvo i uboštvo (Poviest vandelska...)* Zagreb 1861: isto, *Stari pisci hrvatski* vol. 22, Zagreb 1914, prigovara Lučiću što se ne drži Dukljanina i Marulića i kaže: »Otađzbini sve, što je dika, kad našinci piešu i kažu, štogodi je što velika ne ću sumit da oni lažu, ko će nek se zviezdom vrti ja ću tako ćut do smrti.« Rukopis u Arhivu JAZU u Zagrebu, sing. VIII 114. — Ignjat Đurđević, u »Antiquitates Illyricae«, naziva Lučića petim evanđelistom Dalmatinaca, v. rukopis u Historijskom arhivu u Dubrovniku, Arhiv Đorđić, omot 25.

visinu njegova znanstvenog rada i značenje djela, koje je postalo već u XVIII stoljeću riznica za poznavanje prošlosti hrvatskog naroda.⁵

Krajem prošlog stoljeća Franjo Rački je napisao: »Na polju domaće historiografije ide prvo mjesto našeg Ivana Lučića. Djela njegova uma i truda ni poslije dvjesta godina ne izgubiše trajne vrijednosti. Tko se god iole ozbiljno i danas bavi ispitivanjem narodnje prošlosti, ne može obaći historijskih radnja Lučićevih [. . .]. Lučić je u strogom rieči znamenovanju, pravi obziran i pomnživ historiograf, koj je uz dva skoro stoljeća ostao bez premca, i na kojeg istraživanjih i mi još danas svoja prisnivamo.«⁶

Doista Lučić je prikupio i u svojim djelima objavio najznačajnije povijesne izvore, i to kako isprave tako i pisce, pa je njegovo djelo u neku ruku i naš prvi diplomatski zbornik i prva zbirka narativnih izvora. Svodeći često svoj tekst na minimum Lučić je dao da prvenstveno izvori sami govore. Suzdržljiv ali ipak angažiran, u nekim stvarima čak subjektivan, Lučić je dao sažet prikaz povijesnih događaja ne izlažući materiju kroničarski ili nasumce i neargumentirano kao većina njegovih predšasnika. U svojim relativno kratkim izlaganjima on je pristupio analizi povijesnih zbivanja tražeći njihovu uzročnu povezanost, a vrednovanjem događaja nastojao utvrditi i istaknuti ono što je presudno utjecalo na određeni tok zbivanja i povijesni razvoj uopće.

Brojni prikazi pučkih ustanaka i buna kod nas osnivaju se na Lučićevim podacima i tekstovima i zato nije naodmet kazati koju riječ o toj povijesnoj temi u njegovim djelima, to više što se kod Lučića, prvi put u našoj historiografiji, govori o pučkim ustancima na temelju kritički objelodanjenih izvora, a u širem kontekstu povijesnih zbivanja u Dalmaciji.

Pučki ustanci i pobune u djelima I. Lučića posebno su dakako pitanje. Kod njihovih prikaza dolazi možda najviše do izražaja kompleksnost Lučićeve ličnosti, njegova težnja za istinom i objektivnošću, privrženost rodnom gradu i kraju i njegova društvena odnosno klasna pripadnost.

Ostavljajući po strani prikaze događaja prije zatvaranja velikih vijeća u gradovima, ovdje će biti riječ o Lučićevu opisu nekih buna počevši od sredine XIV stoljeća.

U okviru toga vrlo je karakterističan Lučićev prikaz bune pučana u Trogiru 1357—1358. g.⁷ Lučić, po običaju, donosi poznate mu izvore i pita se za razlog bune. On smješta bunu u politički kontekst, opisuje uzmak Venecije i uspon kralja Ludovika te dolazak Trogira pod njegovu vlast, s time da okolni otoci ostaju pod vlašću Venecije. Lučić ponajprije iznosi stanovište da je poticaj za bunu dala Venecija da bi oslabila položaj Ludovika, jer je oštrica pobune bila uperena protiv uglednog plemića Josipa Cege (Čige) koji je bio prokraljevski orijentiran a jedan od najuglednijih građana Trogira. U pret-

⁵ J. Resti, *Historia della republica di Ragusa*, (prir. N. Nodilo) *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, vol. 25, Zagreb 1893. Predgovor Restijevoj povijesti napisao je Vladislav Gučetić-Gozze (1679—1746) poslije Restijeve smrti a sadržava kratki osvrt na dotadašnju historiografiju. Rukopis se nalazi u Historijskom arhivu u Dubrovniku, Rkp. 195.

⁶ F. Rački, *Povjestnik Ivan Lučić, Trogiranin*, *Rad JAZU* knj. 49, Zagreb 1879, 65.

⁷ G. Lucio, *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù*, Venecija 1973, 265—271. Poglavlje pod naslovom: *Del tumulto seguito nella Città*.

hodnim poglavljima Lučić je opširno opisao rast ugleda i ekonomske moći obitelji Cega, koji su imali velike posjede na kopnu (teritorij Radošić) i kojima je bilo u interesu održavanje dobrih odnosa s kraljem.⁸ Lučić međutim odmah naglašava da se tu radilo o sukobu gradskih porodica i osobnom obračunu s porodicom Cega pri čemu su arhiđakon Jakov Vitturi i njegova rodbina Kažotići i Andreisi privukli uza se pučane s nadom u plijen.⁹ U svakom slučaju političke okolnosti venecijansko-ugarskog antagonizma ostaju u Lučića u pozadini ove bune i ustanka, koji se odigravao u jeku ratnog sukoba Venecije i ugarskog kralja, a odrazio se u borbi za prestiž trogirskih plemićkih porodica. U idućim godinama, 1358—1359, ustanak se prenio u grad Šibenik. Kao neposredni uzrok nemira u tom gradu Lučić spominje agitiranje osuđenog i odbjelog Trogirana arhiđakona Jakova Vitturija. Navodi da su pučani istjerali plemiće iz grada i registrira da su nakon kratkotrajne vladavine puka, kraljevom intervencijom plemići 1359. g. vraćeni u grad i dalje je uspostavljeno staro stanje.¹⁰ Ipak i u ovom slučaju krajnji razlog nemira i ustanka vidi Lučić u suparništvu Venecije i kralja Ludovika.

Za ustanak u Splitu 1398—1402. g. Lučić je prikupio brojne dokumente koji se danas nalaze unutar njegove ostavštine u Arhivu splitskog kaptola.¹¹ U pozadini događaja, koji su se tada odigrali u Splitu nalazi se sukob i interesi kralja Žigmunda i kralja Ladislava. Razdor među plemstvom uzrokovalo je njihovo političko opredjeljenje za ili protiv Žigmunda odnosno Ladislava. Nakon ustanka puka do kojeg u tim okolnostima dolazi, jedan dio plemića ostaje u gradu, dok su drugi protjerani ili bježe. Lučić se zadržava mnogo na pitanju takozvanih izbjeglih i u gradu ostalih plemića (estrinseci — intrinseci) i gleda u produljivanju ovakvog stanja izbjeglištva uzroke nespokojsva, nemira i nestabilnosti.¹²

Dosta prostora posvetio je Lučić i u »De Regno« i u »Memorie« ustanku pučana u Šibeniku 1409—1412. g.¹³ I ova se buna događa u posebnim vanjskopolićkim okolnostima u trenutku slabljenja moći kralja Ladislava i jačanja utjecaja Venecije do konačne njezine dominacije. Lučić opisuje kako pučani uspijevaju prognati plemiće iz grada i preuzeti vlast u gradu te upozorava na ključno pitanje (kod pokušaja izmirenja), tj. na zahtjev pučana na sazvanoj skupštini da se magistrati mogu obrazovati samo uz sudjelovanje puka. Upravo ti radi-

⁸ Lucio, n. dj., 257. Lučić ovdje navodi da Josip Stjepan Cega »non poteva senza l'utile di queste terre mantener il grado di Cittadino principale della sua patria«.

⁹ »l'Archidiacono con li suoi parenti li Casotti et Andreis inimici di Gioseffo tirata a se la plebe con la speranza della preda, quello non ardirono fare di giorno l'effettuarono di notte«. Lucio, Memorie, str. 270.

¹⁰ Lucio, Memorie, 271.

¹¹ Ostavština I. Lučića, Rukopisi, Arhiv splitskog kaptola, sv. nr. 598, ser. B, fol. 283—293. (Prijepis u Arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu, Sign. Lucius, XX—12/16, str. 27—46). O ovoj buni postoji opsežna literatura, v. G. Novak, Povijest Splita I, Split 1957, 210—230 i S. Antoljak, Bune pučana i seljaka u Hrvatskoj, Zagreb 1956, 24—28. Oba djela s opširnom bibliografijom.

¹² Lucio, Memorie, 367—379., Ioannes Lucius, De Regno Dalmatiae et Croatiae, Amstelaedami 1666, str. 259.

¹³ Lucius, De Regno Dalmatiae et Croatiae, 263—264 (Lib. V, cap. V); isti, Memorie, 399—400.

kalni zahtjevi pučana uzrokuju oštru intervenciju kraljevske vlasti u korist plemića, a što je također važno, Lučić naglašava da Venecija nastoji pomoći plemićima i vratiti u grad drugu skupinu istjeranih plemića. U ovim okolnostima izbjegli plemići i oni koji su ostali u gradu nalaze zajednički jezik i predaju vlast Veneciji.

Lučić se također osvrće i na prilike i nemire na Hvaru 1420—1425. godine. Govoreći o biranju odnosno imenovanju gradskog kneza u Trogiru, Šibeniku, Splitu, na Braču i na Hvaru, nakon uspostavljanja mletačke vlasti, Lučić osobito ističe stari običaj i pravo Hvarana da sami biraju kneza kao što je to bilo u doba hrvatsko-ugarskih kraljeva. On spominje nemire i sukobe među građanima do kojih je došlo oko 1420. g. i upozorava da je Venecija dokinula stari običaj biranja kneza upravo zbog nemira koji su postojali i do kojih bi opet moglo doći među građanima kod isticanja i borbe kandidata raznih grupa za tu službu.¹⁴ Očito je da su mir i stabilnost potrebni za očuvanje privilegija (kojim su se, usput budi rečeno, koristili plemići), a kao činilac mira dolazi i ovdje Venecija koja, istina, postavlja kneza, ali osigurava stabilnost poretka. Lučić međutim posebno upozorava na cijenu toga mira, na stanje koje je nekoć bilo i na prava koja su u prošlosti za hrvatsko-ugarskih kraljeva gradovi imali i uživali.

O pučkom ustanku na Hvaru 1510—1516. g. Lučić nije pisao u svojim djelima. Kronološki njegova izlaganja idu uglavnom do 1480. g., a tek u pojedinim ekskursima odlazi dalje u XVI pa i u XVII stoljeće. Bilo bi veoma korisno znati Lučićev stav u vezi s tim događajima i zaista je šteta da ih se barem usput u ekskursima nije dotakao. Nije li njegova šutnja o tom značajnom događaju također karakteristična? Poznato je da se Lučić ustezao pisati o događajima za koje nije imao potrebnih povijesnih izvora a i to da nije pisao o stvarima za koje nije mogao kazati sve ono što bi bilo potrebno. Svakako već iz opisa prilika na Hvaru 1420—25. g. i prikaza ostalih buna mogu se rekonstruirati Lučićeve osnovne postavke koje vrijede u nekom pogledu i za kasnije događaje a uklapaju se u cjelinu njegovih shvaćanja o povijesnim zbivanjima u Dalmaciji sve do njegova doba.

Kod prikaza buna i ustanaka, uzevši u cjelini, Lučić uvijek donosi, koliko mu je moguće, izvore (isprave ili kronike) iz kojih je crpio podatke. Na taj su način i danas, kao što je već rečeno, njegovi tekstovi izvor koji se često ili gotovo redovito citira. U komentaru izvorne građe Lučić svoje opise događaja uvijek uklapa u širi kontekst zbivanja, političku situaciju, vojne sukobe i ekonomsko stanje. Kod toga, premda se Lučić uzdržavao od brzopletih zaključaka ili rekonstrukcija koje se ne bi osnivale na izvornoj građi, i uza sve to što pojedini opisi imaju oblik objektivističkog izlaganja i tumačenja onog što se nalazi ili proizlazi iz sačuvanih dokumenata, iza njegovih »konjektura« nije teško uočiti određena politička ili klasna Lučićeva opredjeljenja.

Lučić razrađuje tok bune ili ustanaka, on razlikuje pojedine faze: bunu od ustanaka, nemire od trenutka kad pučani preuzimaju ili drže vlast u gradovima.¹⁵

¹⁴ Lucio, Memorie, 436.

¹⁵ Lučić navodi za pobune i bune uglavnom termin: »tumultus«, »tumulto« a za ustanak, kad dolazi do preuzimanja vlasti od strane pučana ili uopće do promjene poretka termin: »seditio«. Dakako u tome nije uvijek dosljedan ili se ustru-

Međutim kad navodi uzroke tih događaja, Lučić ne spominje uzroke koji izvire iz ekonomske, društvene i političke nejednakosti plemića i pučana. On ne vidi ili ne želi vidjeti zloupotrebe i nasilja nad pučanima kao temeljni razlog previranja, ali ističe da su na strani pobune i pokreta pučana osobe potaknute motivima pljačke, osobne ambicije i osvete i dapače iznosi to kao neposredne motive kojima započinju bune i ustanici.¹⁶ Kraj svega toga, iako izuzetno, Lučić se ne ustručava iznijeti dokumente koji govore u korist pučana, ako ovi postoje u službenim spisima koje Lučić citira, a gdje se katkada opisuju čak i njihove zasluge za sređivanje teškog stanja do kojeg je znalo doći zbog strastvene i štetne borbe plemićkih stranaka ili zbog tiranije određene grupe građana na čelu s plemstvom. Pritom Lučić upozorava na izvanredne okolnosti u kojima je došlo do takve situacije ili stanja.¹⁷

Za Lučića glavni uzroci buna i ustanaka dolaze izvana. Nemiri, sukobi i bune prerastaju u ustanke u okolnostima vanjskopolitičkih a time i unutarnjopolitičkih napetosti i nestabilnosti. Razmirice, neslaganja i suparništva unutar vladajućeg sloja, »dissensionis ciuili«, u takvim okolnostima dobivaju ozbiljne razmjere u kojima, kako kaže Lučić, »suprotnosti mogu otići u ekscese«.¹⁸

Posebnu opasnost i tegobu vidi Lučić u izbjeglim (protjeranim) odnosno u gradu ostalim građanima-plemićima, koji u datim okolnostima lako postaju oruđe u rukama antagonističkih sila kao što su Venecija i hrvatsko-ugarski kralj.

Krajnje uzroke suprotstavljanja i sukoba dviju struja Lučić međutim vidi u nekim značajnim ekonomskim komponentama povijesnog razvoja dalmatinskih gradova. On ističe da u dalmatinskim, posebno kopnenim gradovima, postoje dvije grupe stanovnika, jedni koji obrađuju zemlju i žive od agrarnih proizvoda, drugi koji se bave ribarstvom i pomorstvom. Ove djelatnosti određuju i političku opredijeljenost spomenutih grupa koje se pretvaraju u stranke. »Kopnena« stranka slijedeći svoje ekonomske interese, te razvoj i sigurnost djelatnosti na kopnu, pristaje uz hrvatske feudale i hrvatsko-ugarske kraljeve, dok se »pomorska« stranka priklanja Veneciji.¹⁹ Kako su se širili posjedi pojedinih porodica na hrvatskom teritoriju tako su one bivale sve više ovisne o banovima, a kad je pomorska stranka ili ekonomski stagnirala ili bila u sebi podijeljena, kopnena stranka je prevladala i gradovi su bili pod njihovom upravom uz zaštitu hrvatskih banova. Zbog nezadovoljstva i mržnje, kako kaže Lučić, na »tiraniju

---

čava upotrijebiti neki termin kad rema za njega dosta elemenata. Prijelaz iz bune u ustanak opisuju ovako: »tunc Sibenici tumultus evenisset et in apertum sediti-
onem prorupisset«, Lucius, De Regno Dalmatiae et Croatiae, 263.

¹⁶ Lucio, Memorie, 269, 270.

¹⁷ Lucio, Memorie, 330, 438—439.

¹⁸ »fu effettio di quelle dissensionis ciuili che sogliono prorompere in eccessi simili«. Lucio, Memorie, 270.

¹⁹ Zbog posebnog značenja ovog odlomka citiram Lučićev tekst u originalu: »Duo enim ab antiquo fuerunt, hodieque sunt in singulis Dalmaticis Ciuitatibus, praesertim continentis, hominum genera, eorum scilicet, qui terrestribus prouentibus, et industriis incumbunt, et qui nauigationibus, et piscationibus maritimis operam dant; ex qua diuersitate, duae partes in vnaquaque ciuitate viguerunt, terrestres Croatis et Vngaris, maritima vero Venetis addicta.« Lucius, De Regno Dalmatiae et Croatiae, 277.

knezova Bribirskih« gradovi su se predali Veneciji, ali budući da je velik broj građana ovisio o bribirskim knezovima, uvedeno je po uzoru na Veneciju »aristokratsko« uređenje za razliku od dotadašnjeg »demokratskog«. Tako je prema Lučiću prevladana »konfuzija koja je proistjecala iz mnoštva« (sublata multitudinis confusione) i vijeća su mogla ispravnije djelovati. Budući da je istodobno opala moć bribirskih knezova, oni, i drugi primorski knezovi, potrebni mletačke pomoći, sklopili su s dalmatinskim gradovima (venecijanskim podložnicima) savez, pa je tako prestala razlika kopnene i pomorske stranke i zavladao je mir u Dalmaciji. Za kralja Ludovika stranke su se obnovile, ali je ostalo sačuvano aristokratsko uređenje.²⁰

Već samo zatvaranje velikog vijeća u gradovima dolazi prema Lučiću u trenutku kad je prevladala ona grupa građana koji su bili orijentirani prema Veneciji i ekonomski uz nju vezani pa dominacijom te grupe provenecijanska politika postaje logična orijentacija plemstva dalmatinskih gradova, ne samo po tome što Venecija privlači jer ima »aristokratsko« društveno uređenje, već i zato što bi druga orijentacija mogla koristiti snagama koje imaju suprotne ekonomske i političke interese. Iz toga bi se mogli roditi nemiri i opasnost za poredak. Konačna uspostava mletačke vlasti na moru i kopnu donosi mir i stabilnost uklanjajući vanjske uzroke antagonizma. Ona osigurava vlast i jedinstvo plemstva, a koristi onima koji nalaze u tom stanju ostvarenje svojih ne samo političkih već i ekonomskih interesa.

Ove Lučićeve stavove i analize treba imati u vidu pri ocjeni njegovih prikaza pučkih ustanaka i buna. Možda bi se time mogao objasniti i Lučićev katkada više nego tolerantan stav prema Veneciji, kraj svega toga što je Lučić bio svjestan što znači vladavina Venecije za autonomiju dalmatinskih gradova i uza sve to što nije želio biti ovisan o venecijanskoj vlasti a osobno je doživio mnoga zlostavljanja i poniženja.²¹

Pri procjenjivanju Lučićevih djela i stavova valja imati na umu da oni pripadaju svom vremenu i kraj sve primjene povijesne kritičke metode. Lučićevo djelo je ne samo pionirsko u našoj historiografiji (pa samim tim ima u njemu nužnih nesavršenosti i nedostataka, koje je uostalom i sam Lučić priznavao),²²

²⁰ Lucius, De Regno, na i. mj.

²¹ O Lučićevu isticanju želje za neovisnošću o mletačkoj vlasti kao i podatak da su mletačke spletke razlog da je napustio domovinu, kako bi mogao živjeti u miru usporedi pisma I. Lučića Valeriju Ponteu od 4. II 1668. i 14. IX 1674. O zlostavljanjima i ponižavanjima ima više aluzija u pismima V. Ponteu (B. Poparić, Pisma Ivana Lučića Trogirana, *Starine JAZU* 31, 1905, 276—320; 32, 1907, 1—91, a i u pismu L. Holsteniusu u Rim 16. XI 1650 (neobjavljeno, Rkp. Bibl. Vat.; Barb. lat. 6499). — O sukobu I. Lučića s predstavnikom mletačke vlasti i rekviriranju Lučićeve kuće u Trogiru pisali su prijatelji i suvremenici Lučićevi J. Spon i G. Wheler u »Voyage d'Italie, de Dalmatie...« I, Amsterdam 1679, 71—72, na temelju kazivanja koje su čuli na proputovanju u Trogiru. Taj odlomak Lučić je preveo na talijanski, i nije ga nigdje opovrgao. V. Arhiv splitskog kaptola, Lučićevi rukopisi, M. 528, scr. B list 154—159. — Lučićeva pisma Holsteniusu i građu iz Arhiva splitskog kaptola uz studiju o tom pitanju pripremam za objavljivanje.

²² Lučić se s najvećim poštovanjem odnosio prema izvorima i u svim tekstovima ostavlja otvoreno pitanje kad mu nedostaju dokumenti. Ipak on navodi pret-

već ono pripada historiografiji jednog socijalnog sloja sa svim njezinim karakteristikama. Možda više nego gdje drugdje upravo u tekstovima u kojima opisuje pučke ustanke i bune te okolnosti u kojima se one rađaju, možemo prepoznati Lučića trogirskog građanina — patricija.

S u m m a r y

THE REVOLTS AND UPRISINGS OF COMMONERS IN THE WORKS OF IVAN LUCIUS-LUČIĆ

In the works »De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex« (Amsterdam, 1666) and »Memorie istoriche di Tragurio ora detto Trau« (Venice, 1673), the Croatian historian Ivan Lucius-Lučić (1604—1679) described the more important uprisings and revolts of commoners in Trogir, Split and Šibenik and tried to analyze and explain them. It is the first scholarly approach to the history of commoners' revolts in Croatian and Yugoslav historiography with a systematic description based on a critical study of the published sources and set in a relation to the historical situation in medieval Dalmatia. Lučić's works quote the integral texts of numerous sources, so that many studies of commoners' revolts in our modern historiography are based on Lučić's data and texts. Lučić's approach to the subject is of special historiographic and methodological interest, because it reflects his erudition and the complexity of his personality as well as the circumstances in which he wrote and the social class to which he belonged.

In describing revolts and uprisings (the paper gives a brief survey of Lučić's descriptions of the 1357—1358 uprising in Trogir, the 1358—1359 uprising in Šibenik, the 1398—1402 uprising in Split, the 1409—1412 uprising in Šibenik and the situation on Hvar after the unrest of 1420—1425), Lučić always places his observations and descriptions against the background of the general situation and of the military, economic and political developments and looks for the causal relationship of events. He distinguishes an uprising from a revolt, the state of unrest from the moment when commoners take over power, and

---

postavke, takozvane »konjekture«, ali znade dobro i ističe njihovu relativnu vrijednost. U predgovoru djelu »De regno Dalmatiae et Croatiae« (v. bilj. 1) Lučić navodi: »Imperfectum opus texere non ignoro, at amor patriae, veritatisque detegendae desiderium ad scribendum me impulsit [...]. Coniecturis ut plurimum conatus sum veritatem assequi, certiora enim vel meliora ex Auctorum carentia sterilitas ingenii mei promere non posui. [...] Coniecturas autem ut tales recipe; si melius mutaveris gratias habebō. [...] Liberum enim tibi campum reliqui, imperfectum nempe opus meum perficere, integramque laudem mereri.« Lučić je ističući važnost povijesnih dokumenata i donoseći njihov gotovo integralni tekst dobrovoljno podvrgao kritici svoje postavke i u toj znanstvenoj skromnosti njegovog djela (uza sve slabosti koje sam priznaje a ovisile su o vremenu u kojem je djelo nastajalo i mogućnostima znanstvenog rada uopće) ima trajnu vrijednost.

gives an evaluation of the events. However, he does not mention causes that spring from the economic, social and political inequality between the nobility and the commoners. He either does not see or refuses to see the misuse of power, the violence and the exploitation of the commoners by the nobility, but states that the commoners have on their side individuals or groups who are motivated by greed or by personal or family prestige. But for Lučić the main cause of the unrest, uprisings and revolts is political tension abroad, which in turn leads to political tension and instability at the time of diplomatic and military clashes between the Croato-Hungarian king (the banus) and Venice. This, according to Lučić, leads to tension and disputes within the ruling class and to the struggle for power of various groups of the nobility led by the most influential families. Under such circumstances the disputes may reach extreme proportions (uprisings, revolutions), which are then exploited by antagonistic forces; there develops a very dangerous division, states Lučić, between the nobility who have fled from the city (or have been expelled) and those who have stayed on (*estrinseci* — *intrinseci*); both groups were under pressure from interested internal or external forces.

Lučić recognized and described the economic reasons of the situation and pointed out that in Dalmatian towns there existed two groups of population: people who lived off the land and had estates on the mainland, and people who were active in seafaring and fishing and whose interests lay in the maritime situation. These groups formed parties, which led to divisions within the ruling class (a faction interested in the mainland and one interested in the sea) and became a ground for instability, unrest and revolts. The definitive establishment of Venetian rule on land and sea brought stability and peace, removing the external political causes of unrest, and primarily met the interests of the maritime faction. In order to ensure order and stability, the internal system had to be changed in Dalmatian towns. The »maritime« faction gained the upper hand; following the Venetian model, the »aristocratic« order replaced the »democratic« one of the period preceding the closure of the Great Council. Later, Venice limited the independence of the Dalmatian towns even further, so that they had to renounce some of the privileges they enjoyed under the Croato-Hungarian kings, a fact that Lučić particularly stresses. All this indicates that the cause of the unrest was economic and political conditions. Lučić considers the growing Venetian domination a necessity which had a beneficial influence on the appeasement of the dangerous differences and conflicts which breed uprisings and revolts. We must bear in mind that despite his critical method, Lučić was a bourgeois historian. His descriptions of commoners' revolts and uprisings and his interpretation of the conditions in which they took place betray, more than his other writings, the citizen-patrician of Trogir.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

10

ZAGREB

1977

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Josip ADAMČEK, Hrvoje MATKOVIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

JOSIP ADAMČEK

UREDNIK

NIKŠA STANČIĆ

Radovi 10

Izdavač

**Sveučilište u Zagrebu
Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest
Zagreb, Krčka 1.**

Za izdavača

dr Josip Adamček

Prijevod

dr Vera Andrassy (engleski)

dr Blanka Jakić (njemački)

Nada Cekić (ruski)

dr Vlasta Vince (slovenski)

Lektor i korektor

Branko Erdeljac

